

De Heraut

van de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1831 (Staatsblad No. 124.)

Zondag 29 October 1899. No. 1140.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertenties aan de ADMINISTRATIE: Bureau: Warmoesstraat 98, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donnerdag's namiddags te 12 uren worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementen: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.
Abonnementen worden aangenomen door alle Boekhandelaren, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau te Amsterdam.
Advertenties: van tot 6 regels f 1.20, voor elken regel meer 20 Cent.
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verslagen van Vereen. 12 Ct. p. regel.

Van de gemeene Gratie.

LAATSTE REEKS.

I.

Zijne majesteit is over de aarde.
Psalm 148: 13.

De eerste en tweede reeks van onze vertoogen over de Gemeene Gratie zijn dan nu ten einde gebracht. In de eerste reeks is geschiedkundig het ontstaan en bestaan er van toegelicht; en in de tweede is dit wonderstuk van Gods barmhertigheden leerstellig uiteen, en met de Particuliere Gratie in verband gezet. We overduiden niet, zoo we het dankbaar uitspreken, dat reeds door deze twee reeksen voor velen verrassend licht over de Waarheid, en over het Leven onder de tucht der Waarheid is opgegaan. Het erkentelijk bericht ons daarover toegezonden, was veel in getal en gaf bewijs, dat onze vertoogen in hoofdzak doel troffen. Toch mogen we ons niet ontveinen, dat we nog niet alle broederen overtuigen, op wier instemming we prijs zouden stellen. Nog bij den jongsten strijd over de Opleiding tot den Dienst des Woords werden onze stukken over de Gemeene Gratie op onzachte wijze aangegegraven, om een blaam op de Vrije Universiteit te werpen. Dat werd, zoo heette het, almeer een school van de Gemeene Gratie, en de Zaligmakende Genade werd daaraan ongeschikt gemaakt en ontzenuwd. Zelfs schreef men er bij, dat we almeer den kant der Groninger godgeleerden opgingen, die de heilige beïjdens oplossen in een opvoeding der menscheit door God. We noemen geen naam van den schrijver, noch noemen het blad waarin dit geschreven werd. Het is ons droef genoeg, te moeten vaststellen, dat er nog broeders zelfs in den boezem van onze vrijgemaakte Gereformeerde kerken zijn, die na al wat we te berde brachten, hun hart derwijs voor dit schoone stuk van Gods ontfermingen toeluiten, en die zelfs in bittere uitingen vervielen, om, kon het, den ingang van dat leerstuk in de gemeente des Heeren nogmaals te sluiten.

Toch zullen we ons wel wachten dit bittere verzet aan onedele bedoelingen toe te schrijven. Met name hem, die zoo bitter schreef, kennen we daar persoonlijk te goed voor. Hem en zijn geestverwanten drijft en bezielt uitsluitend de vrees, dat de grenslin tussen het heilige en onheilige zal worden verflauid. Intusschen zullen deze broederen zelf moeten toegeven, dat geen orgaan der pers zoo bestial als de *Heraut* van zijn ontstaan af, en aldoor, voor het zoo scherp mogelijk trekken van die grenslin is opgekomen. Gevaar loopt die grenslin alleen door twee dingen. Ten eerste door het niet absoluut stellen van de wedergeboorte, en ten tweede door de leer, dat Christus persoonlijke en doel treffende verzoening voor alle menschenkinderen heeft teweeggebracht. Dit zijn de twee wigen, die men van de dagen onzer vaderen af beproefd heeft in den muur van Sions tempel in te drijven, en het is door deze twee valsche voorstellingen, dat allengs het heilige met het onheilige inein zijn gemengd. Nu is het, in en buiten onzen kring, genoegzaam en te over bekend, hoe

juist de *Heraut* van den beginne van zijn optreden af, juist tegen deze beide vervalschingen van het Evangelie is opgekomen. Onze eerste reeks: *Wat de genade partikulier is*, strekte juist, om de dusgenaamde „algemeene Verzoening” in de hartader aan te tasten; en onze harde strijd voor de mogelijkheid der „Wedergeboorte” reeds in de potentie, bij het kind in de wieg, had geen andere strekking dan om juist de wedergeboorte als een *volstrekt werk Gods* te doen eeren, waaronder de mensch *absoluut tijdelijk* verkeert, en waaraan de persoon des zondaars niet alleen niets toebringt, maar waartegen hij zich, indien het mogelijk ware, zeer beëist zou aankanten. Bij den volwassene valt dit niet zoo sterk in het oog, omdat de volwassene reeds zekere mate van kennis bezit; maar juist bij het kind in de wieg is dit *volstrekt* van de daad Gods boven allen twijfel verheven.

Het streven en bedoelen nu van wie zoo sprak en schreef met dat der *Groninger godgeleerden* op één lijn te willen stellen, is dan ook alleen te verklaren uit misverstand. Er blijkt uit dat men misschien wel te hooi en te gras een enkel onzer vertoogen, die we nu sinds 1878, meer dan twintig jaren lang ten beste gaven, heeft ingezien, en er misschien een zeer enkel van ten einde bracht, maar dat men in de eerste verte ons niet in ons schrijven heeft gevolgd. Met name durven we het uitspreken, dat over onze vertoogen ter toelichting van de Gemeene Gratie bovenbedoeld kennis is gestreken, *wonder kennis van die vertoogen*. Nu duiden we dit dezen broeder in het minst niet euvel. We maken er geen aanspraak op, dat onze veelschrijvende pen door een ieder zal gevolgd worden. Maar wel achten we de vraag te mogen stellen, of het goed, of het billijk, of het verantwoord is, zulk een averechtsch oordeel, dat op geen kennis der feiten steunt, uit te spreken in een blad, dat omloopt in kringen, die de *Heraut* zoogoed als niet kennen. Vooral sinds 1892 is het ons herhaaldelijk voorgekomen, dat broeders en zusters uit die kringen, die vroeger stelselmatig tegen de *Heraut* gewaarschuwd werden, en die diensvolgens de pijlspijte vermoedens tegen onze onderstelde aandrang van de Waarheid koesterden, na eindelijk met de *Heraut* zelf in aanraking te zijn gekomen, ons met aandeuelijk leed-gevoel beleden, hoezeer ze, door voorgangers misleid, veroordeeld hadden wat ze niet kenden, en hetgeen, nu ze het leeren kennen, hun volkomen akkoord met Gods Woord bleek te zijn, hun hart toespreekte, en hun blik zoo ongemeen verruimde. Een schreef ons zelfs, dat hij nog steeds doende was om het onkruid uit te wieden, opgeschoten uit het boze zaad van miskenning dat hij zelf vroeger zoo kwistig tegen ons had uitgestrooid.

Bij den aanvang van deze nieuwe en laatste reeks, meenden we dit op den voorgrond te moeten stellen, omdat aan het loochenen of het eeren van het stuk der Gemeene Gratie metterdaad het gezonde karakter onzer Gereformeerde Beïjdens hangt. De historie onzer Gereformeerde kerken is metterdaad in menig opzicht zoo teleurstellend geweest. In Polen, in Italië en in Frankrijk zijn ze maar al te spoedig voor de verpletterende overmacht van een haar vijandig geweld bezweken. In de Zuidelijke Nederlanden

zijn ze zoogoed als uitgeroeid, goodra deze van de Noordelijke zijden werden. En in Duitschland heeft Lutherse invloed al spoedig de overhand gekregen, en is, wat er nog Gereformeerd heette, maar al te zeer met Lutherse elementen vermengd geraakt. In hoofdzak kan men dan ook zeggen, dat de Gereformeerde kerken alleen in ons land, ten deele in Zwitserland, en op de Britsche eilanden stand hielden, wat de laatste aangaat met name in Schotland; een uiteraad veel te beperkt terrein. In Amerika had men destijds nog niet anders dan onbeduidende koloniatien. Ten gevolge hiervan is het terrein der Gereformeerde kerken voor hare ontwikkeling veel te beperkt geweest, en heeft met name haar godgeleerde wetenschappelijke ontwikkeling op verre na die vlucht niet kunnen nemen, waarop ze oorspronkelijk was aangelegd. Toch zou dit bezwaar nog minder zijn geweest, bijaldien ze in deze drie landen zich vrij en zelfstandig had kunnen ontwikkelen. Maar juist dat is haar belet. In Zwitserland kreeg formeel het Zwinglianisme de overhand, hierdoor werd de overheid meesteresse in Christus' kerk, en werd de natuurlijke ontwikkeling gestuit. Juist Genève viel in de handen der Libertijnen. Op de Britsche eilanden eischte de worsteling met de Staatskerk, ter oorzaak van haar overduiden ritualisme, alle krachten op, ten gevolge waarvan de Gereformeerde deels uitstierf, deels in eenzijdig spiritualistischen weg ontwikkeld werden. Schotland, met name in de Hooglanden, bleef nog het langst aan de beïjdens der vaderen getrouw, maar meer in conservatieven, dan in vooruitstrevenden zin. Men roestte er vast in de overgeleverde denkvormen, en sloot zich af voor algemeene ontwikkeling. In ons eigen land bleef de dreeve gang van zaken aan een ieder, die in onze kerkhistorie geen vreemdeling is, genoegzaam bekend. Eerst werd alle kracht verteerd in de worsteling met het Arminianisme. Toen slopen door het opkomen der Volkskerk allerlei ongereformeerde elementen in eigen boezem. De ijzernen vuist der overheid belette ook hier vrije ontwikkeling. En de splitsing van de theologische krachten over heel een reeks van leerscholen, sneed de mogelijkheid van gezonde ontwikkeling af, en deed maar al te dikwijls de eeneschool haar kracht versipelen in polemiek met de andere.

Dit nu is oorzaak geweest, dat het leven in onze Gereformeerde kerken almeer los raakte van de theologische ontwikkeling. Deze twee hadden één moeten zijn, en zie, ze kozen zich elk een eigen bedding. De levende Gemeente hield op het theologisch leven te verwarmen en te scherpen, en de theologie werd steeds onmachtiger om het leven der Gemeente te leiden. Beide stroomden liepen naast elkaar. Gevolg hiervan was, dat de theologische stroom ten leste geheel verandde, eerst in Supranaturalisme, toen in Rationalisme dood liep, en dat de kerkelijke stroom zich al duidelijker splitste in een breeden arm van half wereldsche vroomheid, en een smallen arm van echt geestelijk leven. Ten slotte was aan al onze scholen de Gereformeerde theologie dan ook een onbekende grootheid geworden, en in den boezem der landskerk ging de groote massa met den geest der eeuw mede; en bleef als drager van het Gereformeerde leven alleen dat smalle

stroompje over, dat onweerstandelijk aan den geest der eeuw het hoofd bood, en uit de liefde Christi bleef tieren.

Die eigenaardige positie nu bracht voor dit kleine overblijfsel een niet te miskennen gevaar met zich. Nog schuilend in de groote, meerendeels ongeloofige landskerk, miste men te eenen male kerkelijke organisatie en kerkelijke leiding, naar eisch van het Gereformeerde beginsel. Het „gezelschap” kwam voor de kerk, de „oefenaar” voor den Dienaar des Woords in de plaats. Bij de groote schudding der geesten, die het eind der vorige eeuw kenmerkte, dreef men mee af op den stroom zonder theologisch kompas. Onde, praktische literatuur was den meesten voedsel, vooral vertaald uit Engelsche geschriften, en het verschil in zienswijze, dat ten gevolge van dat gemis aan leiding, allengs onder de geloovigen opkwam, bleef alleen daarom langen tijd nog verborgen, omdat men bijna niet met elkaar in aanraking kwam, en verstrooid in het land leefde. Wie wist in Zeeland af van wat in Friesland omging, wie kende in Holland de geestelijke levensbeweging op de Veluwe? Zoo was het begrijpelijk, dat allengs en ongemerkt alle eenheid te loor ging, dat in de onderscheiden provincien temperament, aanleg en karakter op de ontwikkeling der denkbeelden en gevoelscheidenden invloed begon te oefenen, en dat zich in de onderscheiden streken van ons land zekere typen vastzetten, die zich onzuiver en buiten verband met het geheel ontwikkelden. Nog zijn de sporen hiervan allerwegen te ontdekken, te meer waar in deze onderscheiden kringen vroeg of laat meestal een persoonlijkheid van betekenis optrad, die zonder wetenschappelijke vorming, zijn stempel op zijn omgeving afdeukte.

Dit broedde aldus voort, tot met het begin dezer eeuw deels de pietistische literatuur uit Duitschland, deels de methodistische geschriften van den Reveil ingang vonden, en het optreden van mannen als Bilderdijk, Da Costa en Groen unificeerend op het leven ging inwerken. Natuurlijk gevolg hiervan was, dat, naar gelang deze kringen inmiddels gevormd waren, hetzij de ééne, hetzij de andere soort literatuur hen meer aantrok. Niet zoo lang duurde het dan ook, of drie stroomingen teekenden zich al duidelijker af, enerzijds een meer mystieke, daarnaast een meer methodistisch getinte, en tusschen beide in trad met steeds helderder bewustheid een derde strooming op, die zich bleef voeden met onze oude Gereformeerde practijzen, en op herstel van het kerkelijk leven aandrang, zij het aanvankelijk in veel te reprimiteerende zin.

De hierdoor ontstane splitsing onder de geloovigen kan niet diep genoeg bevreemd worden, en ze was daarom te noodlottig, omdat juist bij het eerste opkomen elke theologische leiding onthak. Zoo bleef zelfs elke poging uit, om het verschil van gevoelens door dieper indringen in de waarheid of door terugkeer naar de beginselen der vaderen te boven te komen. Noch Bilderdijk, noch Da Costa, noch Groen van Prinsterer waren theologen in principelen zin, en zoo arbeide en ijverde een iegelijk in den Naam des Heeren, maar zonder tot die hoogte eenheid te geraken, die alleen het afvalen in de theologische beginselen geven kon. Bilderdijk leefde meer in de Mid-

deleeuwen dan in de glorie der Reformatie, Da Costa mengde het Chiliaistisch element in den strijd, Groen van Prinsterer hield voor de Canones van Dordt, en in het land bewandelde elk oefenaar zijn eigen paadje, zonder dat er aan theologische mediatie te denken viel. En evenzo ging het op kerkelijk gebied. Ook hier drie stroomingen die evenwijdig liepen. Eenerzijds van de mannen van den Reveil, die alle hope van het kerkelijk leven hadden afgewend; daarnaast zij die nog aan een reformatie van de landskerk bleven vasthouden; en tusschen deze beide in die anderen, die met verschil van graad, aan de genezing der landskerk wanhoopten, en op herstelling van de kerkformatie door eigen initiatief bedacht waren. Doch waarin deze drie ook uiteenliepen, dit hadden ze allen gemeen, dat de theologische leiding zoogoed als geheel ontrak; dat het verleden der vaderen slechts zeer gebrekkig gekend werd; en dat ze hun uitgangspunt en steunpunt niet anders konden vinden dan in het leven der gemeente, gelijk dit in zeer verwaalden toestand nog altoos door de genade Gods stand hield.

Hieruit nu is het te verklaren, dat geheel deze eeuw door, het optreden der geloovigen zich dualistisch tegenover de wereld heeft geplaatst, en al te eenzijdig spiritualistisch ontwikkeld is. Aan een weer overvloed van de hogere sferen van wetenschap, van maatschappelijk leven, en van staatsbemoeiing dacht men niet. Men durfde in zijn verlegenheid niet hooger mikken, dan op een redden van het geestelijk leven voor eigen kring. Daarom sloot men zich in dien kring op. Liet wat daarbuiten lag aan zichzelf over. Legde zich vooral op praktische werkzaamheid toe. En toen na de gewelddadigen van 1834 en volgende jaren, eindelijk rust en rechtserkenning was verworven, zag men niet wel in, wat er nog meer zou te verwerven zijn. Land en volk in hun breede afmetingen waren toch verloren, en reeds scheen het hoogste bereikt te zijn, zoo men in eigen beperkten kring weer vrijheid bezat, om zelf en in eigen huis en in eigen kerk den God der vaderen te dienen naar de afspraak van het hart. En wel werden ten slotte meerdere theologische scholen gesticht, maar met geen ander dan het praktische doel, om de nieuw opkomende kerken van leeraars te voorzien. Van een roeping der heilige godgeleerdheid om op het terrein der beginselen voor alle wetenschap en voor heel het volksleven den toon aan te geven, had men zelfs het flauwste vermoeden en het zwakste begrip niet.

Eerst de Schoolstrijd, door Groen van Prinsterer zoo meesterlijk aangeboden en geleid, heeft in dezen stand van zaken verandering en daardoor verbetering aangebracht. Al valt het toch niet te verblomen, dat ook de Christelijke school lange jaren door niet weinigen uitsluitend uit zaligmakend motief gesteund werd, als middel om „de kinderken tot Jezus te laten komen”, toch was met die school rechtstreeks een maatschappelijk en burgerlijk element aan de orde gekomen, dat in de paedagogiek zich steeds sterker gelden deed. Zoo geraakte men vanzelf, zonder het te merken, uit den gesloten cirkel uit, en zette den voet weer ook op het terrein van het *buiten-kerkelijk* leven. En toen nu de philanthropie ook harerzijds aandacht vroeg

en al Zijne deugden te verkondigen al de dagen mijns levens.”

Een ander voorbeeld is dat van een Griek uit Kheyen, die opgenomen werd, omdat hij lijden was aan beenverwering. Hij bleef lang in het Hospital en zijn verblijf was niet alleen een zegen voor hemzelf, maar ook voor velen zijner medelijders. Hij leerde de liefde des Heeren, hem vroeger geheel onbekend, kennen en toen hij voor zichzelf gemaakt had, dat de Heere goed is, sprak hij ook tot anderen onophoudelijk van de genadige liefde des Verlossers voor den zondaar. Een geest des onderzoekes kwam toen over de patienten en velen waren zoo bedroefd over hunne zonden, dat de geschiedenis van den gekruisigden Heere gretig hoorders vond. Zoowel gedurende de gebeds- als gedurende de catechisatieuren scheen iedere kranke te verlangen naar onderwijzen.

„Bij de morgen- en avondgebeden,” schrijft Dr. Vartan, „zitten allen, die in staat zijn het bed te verlaten, in eenen kring om mij, terwijl een deel der Schrift gelezen en uitgelegd wordt op een voor hen begrijpelijke wijze. Bij het bidden knielen Musselman en Christen naast elkaar en vragen den Heere voor zich zelf, wat zij noodig hebben naar lichaam en ziel. „Avonds wordt er een bijbelles gehouden, waarbij het dienstpersioneel altijd wordt ondervraagd; doch soms ook de patienten. En 'smorgens wordt een vers uit den Bijbel opgegeven, die tegen den tijd van het avondgebed van buiten moet gekend worden. Zoo worden de zieken genooddaakt over den tekst na te denken en mag men hopen, dat zij, bij het verlaten van het Hospital, met een goede dosis Schriftkennis naar huis gaan. De patienten houden over het algemeen veel van de morgen- en avondbijeenkomsten, welke zelfs op de meeste onwetenden eenen goeden invloed hebben. Als ik daarna de rondte doe, vind ik mijne zieken meestal opgewekt, al waren zij ook te voren gekend tot neer-

slachtingheid en ook dit helpt mede om de genezing van het lichaam te bevorderen; maar belangrijker is, dat door Gods genade somtijde der patienten gebracht worden tot de kennis van hunnen verloren staat en de noodlaakelijkheid van den Zaligmaker. De nu overleden eerwaarde W. Lindsay Alexander zegt, naar aanleiding van wat hij van Dr. Vartan's werk, eenige jaren geleden, gezien had, het volgende: „Toen ik Dr. Vartan bezocht waren er niet alleen patienten uit de buurt, maar zelfs aan de andere zijde van de Jordaan had zijn roem als geneesheer zich zoover verbreid, dat er vandaar velen opgekomen waren, om door den geneesheer behandeld te worden. Ik reed eens niet hem uit, toen hij zijne kranken ging bezoeken, deels om het dorp te zien, dat hij bezoeken ging, deels om zijne manier van werken onder het volk gade te slaan. Overal waar hij ging zag ik met genegenen met hoe grooten eerbied hij bejegend werd en hoe groot vertrouwen men in hem stelde. Ik was metterdaad onder den indruk van alles, wat ik zag en vooral van het werk, waaraan hij zich wijdt.”

De hierboven aangehaalde feiten en getuigenissen aangaande de waarde der Medische zending en den missionairen arbeid zijn op zichzelf reeds voldoende bewijzen voor de waarheid, dat dit onderdeel der zending niet meer een profetie is. Op vele zendingsterreinen zijn nu zendingshospitalen en poliklinieken en waar zij 't talrijkst zijn, zoals in China, worden hante betekenis dankbaar erkend, ja zijn zij door velen voor onmisbaar gehouden voor het welzijn van den zendingsterrein.

Toch zijn er nog zendingvereeningingen, die den dienst, door de Medische Zending bewezen, gering achten, of haren arbeid slecht steunen. Deze lauwheid of dit gebrek aan waardering van dit werk door sommige zendingskringen spruit o. i. grotendeels voort uit de verkeerde meening, dat de praktische arbeid van den missionairenden

arts het Evangelie niet eenen weg baant. Indien dit van eenige Medische zending kan gezegd worden is dit zonder twijfel, omdat de missionairende arts het zoo druk heeft met zijne zieken en hunne kwalen, dat hem de tijd ontbreekt om van het Evangelie van Christus te gewagen. Indien de missionairende arts naast zich heeft een of meer dienaren des Woords, die de geestelijke belangen der patienten behartigen, komt zijn arbeid in zijn volle betekenis uit. Daar zijn echter onder de voorstanders der Medische zending, die den missionairenden arts de bediening des Woords zouden willen opdragen. Dit gevoelen deelen wij niet. Maar wel is het de roeping van den missionairenden arts, zoolang er geen missionairende predikant is, te oefenen. Hij is pionier op het terrein der zending.

Hieraan nog enkele voorbeelden. Het Engelsch kerkelijk zendinggenootschap deed in 1854 moeite, om met het Evangelie van Christus in Kashmir door te dringen; maar de bittere tegenstand, dien de zendingen daar ontmoetten, dwong hen, zich zoo spoedig mogelijk weer uit dat land terug te trekken. Eerst in 1862 werd opnieuw een poging gewaagd in Kashmir. In den herfst van genoemd jaar trokken twee zendingen het dal binnen, maar werden weer genooddaakt terug te gaan. Niet beter ging het met een vernieuwde poging in het volgende jaar. In 1865 werd een missionairende arts Dr. Elmslie naar Kashmir gezonden en deze kon zeer spoedig na zijn komst in de hoofdstad van dit land schrijven: „De gedachte aan den bitteren tegenstand, dien mijne voorgangers bij herhaling van de inlandsche autoriteiten ondervonden, toen zij Kashmir binnenkwamen, deed mij niet anders verwachten, dan dat ik op dezelfde wijze zou ontvangen worden; maar ik werd in dezen zeer aangenaam teleurgesteld.”

DE GAAY FORTMAN.

De Medische Zending.

V.

Wij laten hier eenige ervaringen van Dr. Vartan, uit zijne brieven samengegaard, volgen. Abdil Barak, eenen musselman van Genin, moest de cataract van beide oogen gelicht worden. De operatie slaagde goed en hij verliet het hospital na 17 dagen met een goed gezicht en zeer opgewekt. Vele jaren was deze man niet alleen van het gebruik zijner oogen beroofd geweest, maar ook had hij in dien tijd geen middelen gehad, om in zijn onderhoud en dat van zijn groot gezin te voorzien. Hij had veel tijd en geld verspild aan oogzalves, die hem niet baatten. Eindelijk ried een zijner vrienden hem naar den missionairenden arts van Nazareth te gaan en daar herstel te zoeken, indien dat ten minste voor hem te vinden was. Hij kwam te Nazareth en de Heere zegende de kunstbewerking. Tijdens zijn verblijf in het hospital hoorde hij het verhaal van Paulus' reis naar Damascus en andere geschiedenissen uit den Bijbel lezen, en hoewel reeds zijn genezing veel indruk op hem maakte, was toch het ontvangen Schriftwoord door Gods genade het middel, waardoor zijn hart geopend werd voor de waarheid die in Christus Jezus is. Den laatsten dag voor zijn verblijf in het Hospital zeide hij: „Ik kwam niet in Nazareth met hetzelfde doel als waarmee Paulus naar Damascus ging, ook kan ik niet als deze apostel straks den naam van Jezus van Nazareth alomte gaan verkondigen; maar dit kan ik toch zeggen, dat ik Hem wensch lief te hebben